

Vad betyder verksamhetsbeteckningen "vidga samtalet"?

Utdrag ur opublicerat manuskript av Stefan Hlatky från 1995.

Inledning

Vidga samtalet! är ett initiativ eller förslag att i det levande språket, alltså i dialog med varandra och våra barn, återställa den ursprungliga, motsägelsefria, och därför med förnuftet förenliga innebörden av ordet *Gud*. Detta har vi idag en historiskt sett enastående möjlighet till. Möjligheten har tillkommit genom den moderna naturvetenskapens utveckling och den därmed sammanhängande utvecklingen av teknologin och massmedierna, som har förvandlat de förut geografiskt splittrade och från varandra isolerade lösningarna av livs- och samlevnadsproblemet till en enhetlig, global angelägenhet med ett alltmer trängande behov av en gemensam lösning.

Inskjuten fråga: *Du anser alltså inte att den sedan järnridåns fall praktiskt taget globalt accepterade idén om "marknadsekonomi" kan lösa samlevnadsproblemet?*

Marknadsekonomi är en ny ordsammansättning som är missvisande, därför att den inte ger någon hänvisning till den bakomliggande ideologin. Till ideologin hör föreställningen om en fri, enbart av konkurrens begränsad, företagsamhet. Det tolkas allmänt som ett nytt försök att få grepp om det ekonomiska problemet, ställt som motsats till en annan ordsammansättning, *planekonomi*, som är lika missvisande eftersom ekonomi utan planering är lika otänkbar som ekonomi utan marknad.

Att de två missvisande benämningarna blivit så allmänt accepterade, i förhoppningen att den ena ger en mer tillfredsställande lösning än den andra, beror på att den moderna människan, lika fascinerad som förblindad av den växande industrialismen och den därmed sammanhängande, växande penningmarknaden, helt tycks ha glömt att ordet ekonomi betyder *läran om hushållning* (ursprungligen med tanke på den av naturen bestående produktions- och konsumtionsapparat som livet på jordytan representerar).

Järnridåns fall och övergången till nya benämningar innebär bara en mindre uppdelad men om hela problemet lika omedveten konfrontation med en ekonomisk situation som började utveckla sig långt innan den av järnridåen markerade tudelningen uppstod och som sedan dess oavbrutet växer, till synes ohejdbart på ett accelererande, hela den ursprungliga ekonomin överskuggande sätt. Situationen har uppstått som en, i brist på en historisk förebild, oförutsägbar konsekvens av att den moderna teknologin, med dess energidrivna och även för övrigt alltmer automatiserade produktions-, transport- och informationsapparat, till slut, som en ofrånkomlig realitet, har förvandlat hushållningsproblemet till en hela tiden lika oförutsägbar global angelägenhet. Den har växt och kommer, i kraft av samma fascination och blindhet, att fortsätta att växa på ett lika överraskande sätt, oberoende av vilka ekonomiska ideologier som har varit eller kommer att bli tillämpade.

Fascinationen och blindheten består oförändrat av två anledningar. Den ena är att hela det moderna förhållandet från dess första början, alltså från och med att teleskopet och mikroskopet uppfanns i skarven mellan 1500- och 1600-talet, är ett historiskt förstlingsverk, på så sätt en ifråga om konsekvenser helt blind, oförutsebar och av denna anledning maximalt fascinerande, spännande, engagerande upptäcktsfärd. Den blev från början teoretiskt inriktad på Demokritos atomteori och hans därpå grundade mekanistiska kosmologi, för att finna de av Demokritos tänkta, verklighetens minsta, odelbara, på så sätt oförändrat bestående, yttersta byggstenar. Men i praktiken förde den till den synliga verklighetens aldrig förr skådade detaljrikedom, som senare visade sig vara outtömlig, utan att några odelbara, ytterst oförändrat bestående byggstenar kunde upptäckas. Det har alltså visat sig att någon ursprunglig kontroll och ursprunglig konstruktionsmöjlighet, som man med utgångspunkt från Demokritos hoppades på, inte går att uppnå. Däremot kom förhållandet i grunden fram till samma insikt som mänskligheten alltid haft: Den urgamla, allmänna insikten att det finns oändliga möjligheter att ingripa i och förändra den ytliga bilden av den synliga verkligheten, alltså mångfalden, varvid den moderna

vetenskapen har avslöjat historiskt sett förut okända, högeffektiva fysikaliska krafter och möjligheter att förändra.

Detta har gett den andra anledningen till samma blinda fascination. Den består därför att, både den moderna vetenskapen, som höll på att avslöja den dolda, osynliga verkligheten, och *automatiken*, som började införas med den fördolda därför i början som mystisk betraktade *energidriften* (allmänt kända energier som vatten- och vindkraft hade även tidigare använts tekniskt), utan någon som helst eftertanke, har blivit bedömd som mänsklighetens räddning, frigörelse. Denna bedömning har sedan blivit historiskt fastrotad, utlärd till varje ny generation. Enligt denna inlärd bedömning betraktas naturvetenskapen som räddningen, frigörelsen från alla historiska vidskepelse, alltså psykiska förvillelser, då närmast aktuellt med tanke på den "mörka medeltiden" som den moderna vetenskapen så småningom lyckades sätt definitiv punkt för. Denna värdering gav då – med tanke på att den nya vetenskapen tillkom genom att vetenskapsmän började skilja kategoriskt mellan orsaksfrågan och meningsfrågan, och begränsade sin tankedisciplin till enbart den förra frågan – upphov till de missvisande benämningarna *objektiv vetenskap*, ställd i ett motsatsförhållande till *subjektiv vetenskap*, vilket förvanskade ordens ursprungliga betydelser, där *subjekt*, med tanke på den osynligt aktiva medvetenheten, betyder *underkastad*, *underliggande*, och *objekt*, med tanke på den synligt aktiva kroppen, betyder *framkastad*, *föreliggande*, och sedan till begreppet *upplysningstid*, med hänvisning till den gamla inåtskådande forskningens tolkning av sina för vanligt folk obegripliga, s.k. transcendentia eller mystiska erfarenheter.

Med tanke på den senare med energidriften tillkommande automatiken innebär samma värdering räddningen, frigörelsen från allt gammalt slit och slaveri, dvs. jordbundenhet och bundenhet till jordägarna, de s.k. feodalherrarna, och på längre sikt från all ekonomisk bundenhet: Alla ska bli fria och rika, maskinerna ska göra jobbet så att människan ska kunna ägna sig åt värdigare sysslor än att bara jobba, slita för brödfödan.

Denna tolkning av det moderna förhållandet med den nya s.k. objektiva vetenskapen i spetsen och den nya automatiska teknologin i sitt släpdrag resulterade dels i revolter mot den, redan tidigare av reformationen splittrade och i häxprocesser förvecklade kyrkans *psykiska* och den gamla på jordegendom grundade överhetens *praktiska* förtryck, som mot slutet av 1700-talet utmynnade dels ideologiskt i den moderna ateismen, alltså i en total brytning med det gamla filosofiska kulturarvet, dels praktiskt i den franska revolutionen.

Så började upptäckten av det nya beroendet av industrier, missnöjet med stadslivets rotlöshet och den nya fattigdomen för de inflyttade industriarbetarna, det s.k. proletärlivet, som Marx och Engels så målande beskriver i *Det kommunistiska manifestet*. Kampen för allmän frihet och rikedom fortsatte därefter genom marxistiska revolutioner där *kapitalism* och *socialism* på ett missvisande sätt ställdes i ett motsatsförhållande till varandra. Denna motsats mellan egentligen s.k. *liberal-* (underförstått *privat-*) och *statskapitalism* gav efter andra världskriget upphov till järnridån, den formella uppdelningen mellan de två motsatta "filosofierna", vilka redan innan, med utgångspunkt från sina parlamentariska placeringar, var uppdelade i vänster och höger, med deras blandningar i mitten.

Denna under 400 år inrotade bedömning av det moderna förhållandet såsom historiens första och praktiskt genomförbara väg mot en oföreställbar aldrig förr skådad ekonomisk framtid i frihetens och rikedomens tecken är idag allmänt tänkt som en framtida, för alla människor lika tillfredsställande samlevnad (antingen på jordytan eller, om vi skulle råka göra den obeboelig, utflyttad i rymdstäder). Egentligen är det samma dröm som människorna alltid har haft, fast tidigare förknippad med andra teoretiska grundföreställningar: påtänkt antingen som en möjlighet på jordytan, så som *paradiset*, eller utflyttad från jorden till olika föreställningar om himmelriken.

Dagens allmänt vedertagna, lika välmentade som irrationella dröm om en för alla lika tillfredsställande samlevnad, gör att den moderna människan fortfarande inte vill höra sin moderna, praktiska väg mot sin framtidsdröm ifrågasättas, och istället börja se och inse det som med

tiden har blivit allt svårare och i dagens läge praktiskt taget omöjligt att förbise:

1. Se, uppmärksamma, tänka efter, gärna diskutera och inse, att automatiken, inbegripet alla befintliga och kommande generationer av datorer och den därmed sammanhängande lika fascinerande som blinda framtidsforskningen inte ger det som alla vill tro att den ger, alltså ett växande, med varje dag effektivare grepp om det ekonomiska problemet.
2. Att det ekonomiska problemet bara växer i omfång på ett accelererande sätt på grund av den absolut välmentade men enögda, för de negativa konsekvenserna förblindade, fascinationen, helt oberoende av vilken ekonomisk filosofi som än tillämpas.
3. Att kalkylen nu, när den automatiserade ekonomin väl har vuxit till ett ofrånkomligen globalt sammanhängande och till ren penningmatematik reducerat problem, i vilket ögonblick som helst helt kan glida ur våra händer, såväl på samlevnadens psykiska som fysiska område, och utmynna i ett kaos, alltså i det som framtidsforskningen enligt den moderna vetenskapens ståndpunkt uttalat anser har varit i begynnelsen, innan hela allt och förhållandena på jordytan av en slump blev en bristfälligt fungerande ordning, som det gäller att förbättra.

Första steget mot en verklighetsförankrad lösning måste sedan bli att vi, helst innan de globala kalkylerna glider ur ekonomernas händer och kaoset inträffar, globalt kommer överens om att det mänskliga samlevnadsproblemet är omöjligt att lösa så som ett ekonomiskt problem, vare sig i dess minsta omfång, som är familjen, eller i dess största, interkontinentala. Omöjligheten beror på att livet för människan inte bara är ett *praktiskt överlevnadsproblem*, såsom det i en spontan, ytlig syn ser ut att vara för de andra arterna. Det andra, av denna insikt följande, och avgörande steget måste sedan bli, att vi, berikade av en 400 år lång erfarenhet av vårt historiskt sett enastående förhållande, helt oberoende av de svåra och hotande ekonomiska problemen globalt

besinnar oss, tills vi blir eniga om det för varje nyfödd människa ständigt på nytt aktuella, samtidigt urgamla typiskt mänskliga problemet. Vi måste alltså ställa och ena oss om frågan:

Vad är det så svårlösta problem med tillvaron som klart och tydligt alla människor upplever och som lika klart och tydligt inte någon annan art har?

Inskjuten fråga: *Vi kan väl inte släppa det djupt inflammerade och komplicerade ekonomiska problemet och de tillhörande framtidsberäkningarna som vi globalt har blivit helt beroende av och börja ägna oss åt ett, om möjligt, ännu mer inflammerat och komplicerat problem? Dessutom sammanhänger, vad jag kan se, de mänskliga och ekonomiska problemen med varandra på ett oskiljbart sätt.*

Med initiativet att *Vidga samtalet!* menar jag att vi nu måste göra något åt den oenighet som under alla kulturhistoriskt kända årtusenden har varat och hindrat samtal (i meningen dialog, som förutsätter att man talar om samma ämne) ifråga om det typiskt mänskliga behovet, som ju, om vi riktigt tänker efter, är en fullständig klarhet om *orsaksfrågan*, något som de andra arterna inte kan vara intresserade av, eftersom det intresset kräver en helhetstäckande talförmåga.

Att problemet med det mänskliga behovet är omöjligt att, annat än rent teoretiskt, skilja från ekonomin, som handlar om det praktiska livet, gör att den ekonomiska problembehandlingen, på grund av oenighet och därav följande oklarhet om orsaksfrågan, har varit i stort sett lika hopplöst inflammerad genom hela historien. Den avgörande skillnaden, jämfört med problemet idag, är bara att den historiska tvisten om orsaksfrågan inte fick så långtgående negativa konsekvenser för miljön och atmosfären som det moderna förhållandet, att på ett tekniskt sätt försöka lösa orsaksfrågan, har fört med sig. Det är dessa konsekvenser som indirekt, för att undvika ett kaos, tvingar oss till att lösa den ursprungliga tvisten med hjälp av det ursprungliga s.k. filosofiska förfarandet genom dialog, dvs. med utgångspunkt från vår i grunden gemensamma helhetsmedvetenhet.

Dagens problem är att i början av den moderna s.k. objektiva vetenskapens utveckling blev den historiska tvisten om orsaksfrågan på ett summariskt sätt "sopad under mattan" och oenigheten ligger där fortfarande väl gömd i det s.k. omedvetna, i förhoppning om att vetenskapsmän så småningom tekniskt ska lösa problemet. Det var då som människorna, först i Europa och så småningom i alla länder, gick in för den idag i stort sett oförändrat kvarlevande drömmen, att om människorna genom mer och mer upplysning, dvs. vetenskap om orsakssammanhang, och mer och mer automatiserad teknologi får allt som de behöver för att snabbt och effektivt kunna tillfredsställa sina naturbestämda, ofrånkomliga s.k. animala behov, så blir alla människor, och inte som dittills, bara de som tillhör den rika överklassen, lyckliga, genom att då får alla människor tid och praktisk möjlighet att förverkliga och ägna sig åt samma "människovärdiga liv" som den besuttna överklassen genom alla årtusenden har demonstrerat på undersåtarnas bekostnad.

På så sätt har de irrationella föreställningarna om dels friheten från naturberoendet, dels friheten från hela kulturarvet, dels en ny dröm om en oförutsägbar rikedom och härskarfrömda, totalt låst människan till det med ekonomiskt oberoende hägrande, förutsägbara framtidsperspektivet. Därmed blev den urgamla, med de oavbrutet växande moderna möjligheterna berikade, demonstrationen av praktiskt naturoberoende, dvs. ekonomiskt oberoende genom rikedom, praktiskt taget den enda infallsvinkeln på ett människovärdigt liv. Alla befintliga ekonomiska ideologier är eniga om denna allmänt vedertagna framtidssyn på livet och tillvaron. Bara ifråga om "Hur?", alltså vad som är det effektivaste sättet att komma fram på vägen, skiljer sig uppfattningarna i två teoretiska ytterligheter. Den ena vill ha utvecklingen i jämlikhetens, den andra i tävlingens, vinningslustens, konkurrensens anda. De två tillvägagångssätten kan dock bara teoretiskt figurera som motsatser därför att båda i praktiken är lika omöjliga att förverkliga. Omöjligheten beror på att felet ligger, inte i de två varandra uteslutande teorierna eller i sätten hur man kompromissar dem emellan, utan i det gemensamma målet. Vi måste alla inse att livets mening

omöjligen kan vara att alla människor perspektivlöst, alltså som ett självändamål, utan någon överenskommen, alltså gemensam, mening, ändamål, för varje dag ska bli rikare. Att alla människor, liksom de andra arterna, måste ha allt som de behöver för att klara sig i tillvaron är självklart och ett problem som kan lösas. Däremot är det omöjligt att tillfredsställa fritt, godtyckligt, valda olika och obegränsbara s.k. mänskliga behov utan att komma i alltmer ökande konflikt med naturens hushållning.

Om vi då bortser från de moderna tekniska möjligheterna att komma i konflikt med naturordningen så är de två moderna ekonomiska ideologierna – satsningen på jämlikhetens, broderskapets resp. vinningslustens, differentieringens, ojämlikhetens anda – på intet sätt moderna utan lika gamla som människan, och samma omöjlighet att renodla dem har gjort att mänsklighetens ekonomiska tänkande och dess förverkligande alltid har varit lika inflammerat, kontroversiellt, och alltid på grund av den rådande oklarheten om orsaksfrågan.

Eftersom den nya, moderna vägen mot ökad kunskap och rikedom är lika oförutsägbar idag som den var i dess början kan tanken på dess förverkligande, slutliga utseende, inte ens komma på fråga. Minsta tanke på att vara framme eller sikta på ett slutmål för den vetenskapliga, teknologiska och ekonomiska utvecklingen är för alla involverade lika motbjudande, går stick i stäv mot den allmänt vedertagna ideologin om en som ett självändamål, perspektivlöst växande kunskap, som ju betyder makt och kunnande, och som utgör den dubbla innebörden i ordet *rikedom*, på puniska eller arameiska *mamon*. Med benämningen *mammon* är i Nya testamentet (Matt. 6:24) detta mål framställt som den ena möjliga trosformen, i ett uteslutande motsatsförhållande till det andra som är tron på Gud.

På den nya, 400 år gamla, vägen finns det idag bara det objektiva, vetenskapliga framtidsintresset för ytterligare detaljerat orsakssammanhang (mer kunskap) med tanke på teknisk användbarhet (mer makt). Intresset för den urgamla filosofiska tvisten om orsaksfrågan är helt borta i den moderna kulturbilden och förekommer inte ens i diskussionerna vid de filosofiska fakulteterna, och inte heller

inom eller mellan de gamla religiösa och s.k. andliga traditionerna, där man kunde förvänta sig att medvetenheten om den genom hela historien oförändrat bestående grundläggande tvisten kvarlever.